

Ks. Stanisław Gacek

AUTOR KSIĘGI JOZUEGO

1. PRZEKAZY BIBLIJNE I KRYTERIA WEWNĘTRZNE KSIĘGI JOZUEGO O JEJ AUTORZE.

W Biblii informacje o autorze Księgi Jozuego można znaleźć w tytule samej Księgi, w tekście Syr 46, 21 oraz w tekście dwudziestu czterech rozdziałów Księgi Jozuego.

1) tytuł Księgi (*Jēhōšūa'*) i umieszczenie jej w kanonie. Przez całą starożytność tytuł nie spowodował jakiegos argumentu podważającego autorstwo, ponieważ byłoby to błędem i zaprzeczeniem samej Księdze¹. Umieszczenie jej w kanonie wskazuje na przeświadczenie tych, którzy zaliczali ją do kanonu, o autorstwie Jozuego,

2) tekst Syr 46, 21: „Dzielny w bitwie Jozue, syn Nuna, który nastąpił (*diadochos*) po Mojżeszu na prorocstwo” (*en profēteiais*). To miejsce — jak pisze J. Nelis² ma w tekście hebrajskim również inne znaczenie. Chyba jest mowa w tym wierszu o Jozuem jako następcy Mojżesza w misji prorockiej, a nie w misji pisarza kompozytora, czy następcy proroka³.

3) tekst Księgi Jozuego dostarcza argumentów przemawiających za przypisaniem Jozuemu autorstwa i zaprzeczającym mu autorstwa.

A) Kryteria wewnętrzne Księgi Jozuego wskazujące, że Jozue jest autorem:

a) użycie formy: my (w Joz 5, 1), o Jozuem jest w 1 os. l. mn. *aberānw*: przeszliśmy, natomiast Qere czyta to wyrażenie w 3 os. *abēāw*, (Joz 5, 6) *lānu* — dla nas, 1 os. l.mn. Przecież można było w tym miejscu użyć innej formy, jaka jest używana w całym zdaniu, a jednak wyodrębniono tu 1 os., co wskazuje na autorstwo; (Joz 15 ,4 *lākem* — dla nas),

b) dokładne opisanie wypadków, zwłaszcza opis opanowania miasta Haj (rozdz. 7—8), wysłanie wywiadowców do Jerycha i umowa ich z nierządnicą Rahab (rozdz. 2) wskazuje na naocznego świadka,

c) własne nazwy miast kananejskich, później zmienione np: „Baala” *baālāh* zamiast Kirjat Je'arim (15, 9), lub Kirjat Sannah zamiast Dabir (15, 49), Kirjat Arba zamiast Hebron (15, 54),

d) wyrażenie ziemia za Jordanem, po zachodniej stronie Jordanu, czy: na zachód Jordanu — por. Joz 5, 1; 12, 7 wskazuje, że autor niedawno przyszedł do Kanaanu,

¹ Por. D. Baldi, *Giouse* (LBS), Torino 1952, 4.

² J. Nelis, *Josue* (Buch), BL, 887.

³ P. Fernandez, *Commentarius in Librum Josue* (CSS), Parisiis 1938, 7.

e) przy opisie posiadłości pokolenia Dana (Joz 19, 40—48) jest podane: „Jednak posiadłość była dla Danitów za szczupłą, wyruszyli przeto synowie Dana przeciw Leszem, zdobyli je i podbili i nazwali Leszem-Dan od imienia ich ojca Dana” (w. 47). Wspomniana więc jest pierwotna posiadłość Danitów i walka o zdobycie nowej ziemi, co wskazuje na pochodzenie tekstu z czasów zajmowania Kanaanu przez Izraelitów, a więc z czasów Jozuego,

f) katalog miast Tutmozisa III (1480—1448 przed Chr.) spisany na ścianach świątyni Amona w Karnaku podaje te same starożytne nazwy miast kananejskich co Księga Jozuego. To również jest świadectwem pochodzenia Księgi,

g) Joz 24, 26 podaje: „Jozue zapisał te słowa w Księdze Prawa Bożego”. Wyraźnie więc jest tutaj stwierdzenie, że Jozue napisał „słowa”,

h) Joz 22, 2 ma „...słuchaliście głosu mojego zawsze, gdy wam rozkazywałem”, a więc Jozue pisze o sobie.

B) Kryteria wewnętrzne Księgi Jozuego zaprzeczające Jozuemu autorstwa:

a) Joz 24, 29 wspomina śmierć Jozuego „I umarł Jozue, syn Nuna, sługa Jahwe, mając sto dziesięć lat”. Jozue nie mógł pisać o swojej śmierci,

b) Joz 4, 14 „...i bali się go (tj. Jozuego), jak się bali Mojżesza przez wszystkie dni jego życia”, pisane jest to już jakby po śmierci Jozuego,

c) Joz 10, 13 przytacza cytat z Księgi sprawiedliwego (rzetelnego) jako potwierdzenie faktu. Widocznie autor opisu walki pod Gibeonem nie był naocznym świadkiem i nie miał od siebie pewnych argumentów, skoro powołuje się na inne źródło,

d) Joz 11, 21 — jest mowa o górach Judy i Izraela, co suponuje schizmę Jeroboama,

e) są podane fakty z czasów Sędziów. I tak według 15, 13—19 Kaleb daje córkę swą za żonę Otonielowi, jednemu z sędziów (por. Sdz 1, 10—15; w Joz 19,47 jest mowa o Danitach podbijających Leszem (por. Sdz 18, 28—29); Joz 13,30 mówi o osiedlach Jaira, a przecież Jair był jednym z sędziów (por. Sdz 10, 3—5).

f) Joz 24, 31 wspomina starszych, którzy długi czas żyli po śmierci Jozuego,

g) na wielu miejscach (por. Joz 1, 1—9; 3, 7; 4, 14; 5, 13—16; 6, 27) wypowiedziane są pochwały Jozuego. Jego misję wyprowadza od Boga. Sam o sobie Jozue nie mógł tego pisać,

h) nie jeden raz jest napisane: powiedział — powiedzieli Jozuemu, czy: Jozue powiedział, rozkazał, wysłał... Gdyby pisał Jozue, wówczas zamiast imienia byłoby wyrażenie zaimkowe: mnie, czy przy czasowniku 1 os. Widać z tego, że pisał to ktoś inny od Jozuego,

i) zauważa się dodatki późniejsze: w Joz 3, 16 i 12, 3: Morze Araby to jest Morze Słone; Joz 15, 60; 18, 14 — Kirjat Ball to jest Kirjat Jearem; Joz 15, 13 — Kirjat Arab to jest Hebron; Joz 15, 15 Kirjat — Sefer to jest Debir. To wskazuje na późniejsze dopisywanie wyjaśnień uzupełniających,

j) za bardzo widoczna jest różnica między rozdz. 12 a 13. Według rozdz. 12 Kanaan zdobyli Izraelici w całości, tymczasem według rozdz. 13 jeszcze należy zdobywać,

k) przy opisie przejścia przez rzekę Jordan (rozdz. 3—4), zdobycia Jerycha (rozdz. 6), przyznawania części wyznaczonych losem dla niektórych pokoleń (rozdz. 15—19), zauważa się niezgodność w wielu szczegółach. Nie byłoby ich, gdyby autorem był Jozue, czy jakiś jeden człowiek. Również różne określenie ludu (*gôj, ĩam, b'ene, İsrā'el, İsrā'el*), Boga (*Jahwe, Elohim, Jahwe-Elohim, 'El-Haj, Jahwe 'Adôn, 'Adôn*) wskazują na wielu autorów,

l) Joz 6, 24 ma „...srebro, złoto, sprzęty z brązu i żelaza oddali do skarbcza domu Jahwe”, co suponuje, że autor pisał opowiadanie w czasie istnienia świątyni,

ł) Joz 13, 8 wspomina, że Mojżesz dał dziedzictwo połowie pokolenia Manassesa, Rubenitom i Gadytom, a Joz 18, 7 powtarza to co szeroko omawia Joz 13, 8—33,

m) Joz 18, 1 mówi o mieście Szilo, które jest własnością Izraelitów, a Joz 21, 2 — że Szilo jest własnością Kananejczyków,

n) wyrażenie: „aż do dnia dzisiejszego” (Joz 4, 9; 6, 25; 7, 26; 8, 29; 9, 27; 10, 27; 23, 8) wskazuje na odstęp czasu między przebiegiem wydarzenia opowiadania, a relacją pisaną,

o) przy zajęciu Hebronu przez Kaleba jest napisane, że Kaleb otrzymał dział zgodnie z poleceniem Jahwe danym Jozuemu. Gdyby Jozue pisał, byłoby: „danym mi”,

p) dostrzega się wiele powtórzeń np. Joz 3, 17 i 4, 10; 4, 6—8; 4, 20—23; 4, 11; 4, 15—18; 13, 14 i 13, 33; 14, 2—3 i 13, 15—32; 11, 23 c z 14, 15 c.

Argumenty biblijne za i przeciw autorstwu Jozuego już w starożytności spowodowały różnicę zdań co do opinii, że Jozue jest autorem Księgi.

Talmud⁴ niektórzy Ojcowie Kościoła⁵ i egzegeci⁶ uważali, że Jozue napisał szóstą księgę Starego Testamentu.

⁴ „Jozue napisał swoją Księgę i osiem ostatnich zdań prawa” — por. *Baba batra* 14 b.

⁵ Laktancjusz, *Divinae institutiones* (PL 6, 500); Izydor z Seville, *De Ecclesia officis* (PL 83, 747 oraz 82, 230); Raban Maurus, *De Universo* (5, 2 PL 111, 107); Hieronim, *Epistola* 53 (PL 22, 546).

⁶ Por. J. T. Lamy, *Introductio in Sacram Scripturam*, pars II, Mechliniae 1877, 56, 60; F. Kaulen-Hoberg, *Einleitung in die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testament*, Freiburg 1913, 33 n.; F. Vigouroux, *Manuel Biblique*, II, Paris 1906, 5 n.; Zschokke-Döllner, *Hi-*

Natomiast inni Ojcowie Kościoła⁷ wysuwali zastrzeżenia co do opinii, że sam Jozue jest autorem Księgi. W XVII w. Ryszard Simon († 1712)⁸ i Tostat⁹ twierdzą, że autorem Księgi Jozuego jest Samuel, natomiast A. Maes¹⁰ w XVI w. — że Ezdrasz redagował pod natchnieniem z innymi piarzami nie tylko Księgę Jozuego, ale również Księgi: Sędziów, 1—4 Królów. J. Bonfrerius¹¹ uważa Jozuego za autora kronikarskich faktów. Natomiast uzupełnienie tych faktów barwnymi opowiadaniem pochodzi od współczesnego Jozuemu kapłana Eleazara, potem Samuela i Ezdrasza. A. Schulz¹² opowiada się za anonimowym autorem, który żył w okresie dosyć odległym od wydarzeń zamieszczonych w Księdze Jozuego. P. Fernandez¹⁴ stwierdza, że Księga Jozuego w obecnej formie nie pochodzi w całości od Jozuego. F. Delitzsch¹⁵ przyjmuje, że autorem Księgi Jozuego są prorocy, żyjący 4 lub 5 wieków po wejściu Izraelitów do Kanaanu (1290 przed Chr.), którzy spisali i przedstawili zajęcie tej ziemi nie według faktów historycznych, ale według swoich własnych wymysłów. F. de Hummelauer¹⁶ w swoim komentarzu dał ogólny wniosek na temat autorstwa Księgi Jozuego, a mianowicie, że nic więcej (coś nowego) nie można powiedzieć odnośnie do autora Księgi Jozuego od tego, co znajduje się w tradycji patrystycznej (u Ojców Kościoła), jak i w pismach późniejszych egzegetów.

storia sacra. Vetus Testamentum, Vindobonae 1920, 104; R. Cornely, *Introductio specialis in historicos VI libros*, II, 1, Parisiis 1897, 188—199; A. C. Fillion, *La Sainte Bible*, Paris 1923, 63; H. Lusseau — M. Colombo, *Manuel d'études bibliques*, Paris 1934, 81; E. König, *Geschichte der alttestamentlichen Religion*, Gütersloh 1924.

⁷ Por. Teodoret bp Cypru, *Quaestiones in loca difficilia sanctae Scripturae* (PG 80, 473) — przekazuje, że Księgę Jozuego napisał jakiś pisarz współczesny Jozuemu; Pseudo-Atanazy, *Synopsis Sacrae Scripturae* (PG 28, 309) pisał, że Jozue jest główną osobą Księgi, a nie autorem.

⁸ R. Simon, *Histoire critique du texte, des versions et des commentateurs du Vieux Testament*, Paris 1678, 53.

⁹ Tostatus, *Commentarii in libri Josue*, Operum tom. 5, Coloniae Agripp. 1613, 208 n. (rozdz. I, kwestia 2, 13).

¹⁰ A. Maes (Masius), *Josue imperatoris historia illustrata atque explicata*, Antverpiae 1574, 853.

¹¹ J. Bonfrerius, *Josue, Judices et Ruth commentario illustrati*, Parisiis 1681.

¹² A. Schulz, *Das Duch Josua* (BB), Bonn 1924.

¹³ D. Baldi, *Giouse*, dz. cyt., 5.

¹⁴ P. Fernandez, *Commentarius*, dz. cyt., 8.

¹⁵ F. Delitzsch, *Die grosse Täuschung. Kritische Betrachtungen zu den alttestamentlichen Berichtene über Israels Eindringen in Kanaan*, Stuttgart 1920, 8 n.

¹⁶ F. de Hummelauer, *Commentarius in Librum Josue* (CSS, pars II in libros historicos) Parisiis 1903, 89.

2. KRYTYKA LITERACKA O AUTORZE KSIĘGI JOZUEGO.

Wyróżnienie w Księdze Jozuego źródeł: J,E,D,P przez K. H. Grafa¹⁷ i J. Wellhausena¹⁸ dało podstawę do nowych, oryginalnych opinii na temat autorstwa Księgi Jozuego. R. H. Pfeifer¹⁹ twierdzi, że autorem Księgi Jozuego nie był jeden pisarz. Było wielu autorów lub raczej kompilatorów, redaktorów. Około 650 r. przed Chr. redaktor połączył historie J z E w ten sposób, że z dokumentu J (950—850 r. przed Chr.), przedstawiającego podbój Palestyny przez trzy plemiona: Judy, Symeona, Józefa, zostawił jedynie słabe ślady (Joz 5, 13; 9, 6; 10, 12—13a), natomiast zbyt wypuklił opowiadania dokumentu E (ok. 750 r. przed Chr.) przedstawiającego podbój całej Palestyny, jako zwycięską kampanię wszystkich pokoleń pod wodzą Jozuego, drugiego Mojżesza. W to połączenie zamieszcili jeszcze dodatki z innych źródeł (J 2) i swoje własne. Około 550 r. przed Chr. inny redaktor Deuteronomista dokonał wydania J E dodając wstęp (rozd. 1), zakończenie (rozd. 22) oraz liczne opowiadania pouczające w celu zmiany epopei w opowiadanie religijne, by przypomnieć całemu narodowi, że dobrobyt i zwycięstwa płyną z zachowania prawa Bożego. Trzeci redaktor pod koniec V w. przed Chr. włączył materiały dokumentu P, do tej treści, która dotąd istniała. Wreszcie na przełomie IV—III w. przed Chr. jakiś jeszcze anonimowy redaktor dołączył: 9, 21; 14, 18—21. M. Noth²⁰ przyjmuje za innymi w Księdze Jozuego trzy części, z których każda jest tworem innego autora. Część pierwsza (Joz 1, 1—12, 24) jest dziełem zbieracza (Sammler) judzkiego ok. 900 r. przed Chr. Zbieracz miał do dyspozycji szereg etiologicznych sag — opowiadań (Aetiologische Sagen) w formie ustalonej na piśmie i epizodów heroiczych (Heldenerzählungen) z wydarzeń lokalnych. Te epizdy heroiczne wydarzenia lokalnych przerobił na fakty narodowe i połączył z etiologicznymi sagami. Część drugą (Joz 13, 1—21, 42) utworzył bliżej nieznany autor (Bearbeiter) w czasie niewoli babilońskiej z dwóch dokumentów: systemu granic pokoleń (System der Stammesgrenzen) i listy miejscowości (Liste der Orte des Staates Juda). Do części trzeciej (Joz 22, 1—24, 43) wykorzystał autor deuteronomistyczny materiał o zajęciu Kanaanu (w rozdz. 24) i uzupełnił go swoimi uwagami (rozd. 22, 1—23, 16). Historyk deuteronomistyczny połączył z sobą razem wszystkie części i opracował całą Księgę w duchu Powtórzonego Prawa, wprowadzając osobę Jozuego, który do-

¹⁷ K. H. Graf, *Die geschichtlichen Bücher des Alten Testaments*, Leipzig 1866.

¹⁸ J. Wellhausen, *Die Composition des Hexateuchs*, Berlin³ 1899, 116.

¹⁹ R. H. Pfeifer, *Introduction to the Old Testament*, New York² 1948, 311 nn.

²⁰ M. Noth, *Das Buch Josua*, Tübingen² 1953, 9—11.

konał podziału kraju. W późniejszych czasach w niektóre miejsca Księgi Jozuego (14, 1—2; 19, 51; 21, 1—42; 22, 9—34) zostały wprowadzone przez nieznanego autora nie powiązane dodatki o charakterze kapłańskim, które M. Noth nazywa poddeuteronomistycznymi. Od M. Notha do dziś egzegeci w swoich komentarzach do Księgi Jozuego²¹ czy wstępnych introdukcyjnych²² uznają redaktora czy redaktorów deuteronomistycznych za autora Księgi lub pisarza bliżej nieznanego, który wykorzystał wcześniejsze źródła pisane i tradycję ustną²³.

3. WNIOSKI.

A. Ponieważ tradycja jak i świadectwa wewnętrzne Księgi widzą w Jozuem autora, należy przyjąć, że Jozue zostawił pewne notatki, materiały, a jakiś redaktor wykorzystał je w Księdze. Trudno określić, czy był to sekretarz Jozuego, czy jacyś redaktorzy późniejsi. Prawdopodobnie ci redaktorzy żyli przed czasem panowania króla Dawida (ok. 1012—972 r. przed Chr.), gdyż Jebużeńczycy są jęszcze w Jeruzolimie (Joz 15, 63), a dopiero Dawid ich usunął (2 Sm 5, 6—10). Joz 11, 8 i 19, 28 podaje Sydon Wielki jako miasto główne Fenicji. W czasach Dawida, Tyr był najważniejszym miastem Fenicji. Joz 16, 10 ma, że Gezer należy do Kananajczyków, którzy dopiero w czasach Salomona zostali stamtąd usunięci, a miasto przez Faraona zostało dane córce — żonie Salomona w posagu (1 Krl 9, 16).

B. Styl deuteronomistyczny Księgi Jozuego prowadzi do stwierdzenia, że po reformie Jozjasza (622/1 przed Chr.) szkoła ludzi pobożnych, przejętych ideami Deuteronomium, którzy rozmyślali nad przyszłością Narodu, do notatek Jozuego i kronikarskich zapisów redaktora czy redaktorów dołączyli swoją refleksję religijną, czyli szczegółom historycznym z czasów podboju Kanaanu przekazanym przez Jozuego — redaktorów nadali treść teologiczną²⁴.

C. Ponieważ w Księdze Jozuego zauważa się przy niektórych opowiadaniach powtórzenia, różne określenie Boga, wstawki wy-

²¹ D. Baldi, *Giosue*, dz. cyt., 11; J. Meller, J. Maxwell-Tucker, M. Gene, *The Book of Joshua* (The Cambridge Bible Commentary) General Editors: P. R. Ackroyd, A. R. C. Leaney, J. W. Packer, London 1974.

²² Por. F. M. Abel, *Le livre de Josue*, (BJ), Paris 1961, 215 n; A. Robert, A. Feuillet, *Introduction à la Bible*. Tome I. Introduction générale. Ancien Testament, Paris 1957, 390; P. Leks, *Księga Jozuego*. Wstęp (w) BT, Poznań³ 1980, 205; S. Stańczyk, *Księga Jozuego*, (w) Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Poznań 1973, t. I., 385; J. Łach, *Księga Jozuego*, (w) *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1973, 254 n.

²³ E. Power, *Josue*, (w) *Catholic Commentary on Holy Scripture*, London 1955, 280.

²⁴ R. de Vaux, *Histoire ancienne d'Israel*, Paris 1971, 448.

jaśniające, nasuwa się wniosek o dołączeniu nowej refleksji w Księdze Jozuego również przez ludzi przejętych ideami Deuteronomium. Na podstawie treści nowej refleksji można wywnioskować, że została ona przekazana dla ratowania Narodu Wybranego przed uleganiem bałwochwalstwu. Groźba utraty wiary w Jahwe i popadnięcie w bałwochwalstwo najwyraźniej zaznaczyła się w czasie niewoli babilońskiej, stąd powstanie tej refleksji można datować na okres niewoli babilońskiej.

Autorem Księgi Jozuego są więc ludzie szkół pobożnych — przejęci myślami deuteronomistycznymi — z czasów po reformie Jozjasza i niewoli babilońskiej, którzy nad skąpyimi notatkami Jozego i kronikarskimi zapiskami redaktorów snuli swoje teologiczne refleksje. Analiza egzegetyczna tekstu Księgi Jozuego pozwoli wyodrębnić: notaki Jozuego, zapis kronikarski redaktorów, refleksję teologiczną szkoły ludzi pobożnych, przejętych myślami Deuteronomium po reformie Jozjasza i czasów niewoli babilońskiej.

Otfinów

KS. STANISŁAW GACEK

Ks. Józef Łach

MODLITWA KRÓLA SALOMONA O MĄDROŚĆ (1 Krl 3, 6—15)

Modlitwy obok ofiar należą do podstawowych objawów religijności człowieka. Świadczą o tym historie religii różnych ludów, zwłaszcza dzieje Izraela. Zasadniczym źródłem do poznania modlitwy w Izraelu jest zbiór ksiąg ST, które nie tylko informują o tej formie czci oddawanej Bogu-Jahwe, ale podają różne teksty modlitw. Typową w tym względzie księgą modlitwy jest Psalterz, w którym modlitwa Izraela osiągnęła swoje apogeum¹. Nie brakuje jednak tekstów modlitw w innych księgach ST, nawet w tzw. historycznych. Modlą się do Boga tacy przywódcy narodu wybranego, jak Abraham (Rdz 18, 17—33), Jakub (Rdz 32, 10—13), Mojżesz (Lb 12, 13—14; 14, 13—19 itd.), Jozue (Joz 7, 7—9), Gedeon (Sdz 6, 36—40), Samson (Sdz 13, 8; 15, 18; 16, 28), a także Dawid (2 Sm 7, 18—29) i Salomon (1 Krl 3, 6—9 = 2 Krn 1, 7—13; 1 Krl 8, 22—55). Autor ksiąg Krl (1 Krl 3, 5 nn), jak i autor ksiąg Krn (2 Krn 1, 7 nn) zaczynają swe opowiadanie o rządach tego ostatniego króla, następcy i syna Dawida od

¹ S. Łach, *Księga Psalmów w: Wstęp do ST*, Poznań—Warszawa 1973, 550 nn; S. Grzybek, *Psalterz — Księgą naszych ludzkich zobowiązań*, RBL 1 (1983) 1 nn.